

МЕЂУНАРОДНИ ЗЛОЧИНИ У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Апстракт: После дугог историјског развоја, коначно је у другој половини 20. века инаугурисана нова, најмлађа грана казног права – међународно кривично право које се по својој правној природи и карактеристикама налази између националног кривичног права и међународног јавног права задржавајући своју осебујност и самосталност. Основни и најзначајнији појам и институт ове гране права свакако представља међународно кривично дело. О појму и садржини међународног кривичног дела у правној теорији постоји више различитих гледишта, али се ипак може закључити да се под овим појмом подразумева друштвено опасно, противправно дело виног човека које је прописано као кривично дело и за чијег је учиниоца прописана одређена казна. Из овако одређеног појма међународног кривичног дела произилазе његове основни елементи, а то су: 1) дело човека (које обухвата радњу пунолетног лица која се може јавити у три облика као: чињење, нечињење и пропуштање дужног надзора), последицу и узрочни однос), 2) друштвена опасност, 3) противправност, 4) одређеност дела у прописима и 5) виност учиниоца. Постоји две врсте међународних кривичних дела: у ужем смислу (право или чисто) и у ширем смислу (неправо или мешовито). Најзначајнија су свакако међународна кривична дела у ужем смислу која су управљена на повреду или угрожавање универзалних, општецивизацијских вредности - међународног права и човечности – што заправо и представља објект заштите ових кривичних дела. Но, поред међународног кривичног дела, правна теорија познаје и кривично дело с елементом иностраности (то је свако кривично дело чији је било који елемент повезан са иностранством) при чему се ова два појма у великој мери подударују, али се ипак и значајно разликују.

Поред општег појма међународног кривичног дела, правна теорија познаје и посебно биће или посебан појам међународног кривичног дела. Оно садржи посебне елементе по чијим се карактеристикама и конкретним облицима и видовима испољавама заправо и разликују

поједина међународна кривична дела односно одговорност њихових учioniлаца. Наиме, сви међународно правни акти из ове области (а потом и национално кривично законодавство) познају читав систем различитих инкриминација за које су предвиђене различите врсте и мере казни (као основних врста кривичних санкција). У овом раду аутор је анализирао појам и основне елементе међународних кривичних дела у законодавству Републике Србије.

Кључне речи: међународни правни акти, закон, кривично дело, одговорност, суд, санкција.

ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ МЕЂУНАРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Међународна кривична дела¹ су у правном систему Републике Србије предвиђена у Кривичном законнику, у глави тридесет четвртој, под називом: "Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом"². Ова кривична дела, заправо, представљају делатности којим се крше међународни уговори, споразуми и конвенције³ и нарушава или угрожава мир међу народима, безбедност човечанства, односно друге међународним правом заштићене вредности, или којим се крше ратна правила о понашању зараћених страна према ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и цивилном становништву⁴. Настанак ових кривичних дела везан је за постојање међународних правила којима се регулишу односи између држава у доба рата, тј. односи између зараћених страна у погледу започињања и вођења рата⁵. Међународно ратно право настало је као последица суровог и нечовечног поступања у току дуге историје ратова и оружаних сукоба између народа

1 Д.Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, Ниш, 2010. године, стр.116-123

2 С.Задник, Казнена дјела против вриједности заштићених међународним правом и новине у законодавству у свези са тим дјелима, Хрватска правна ревија, Загреб, број 12/2003. године, стр.83-86

3 Б. Јанковић, Оснивање међународног кривичног суда, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1957. године, стр. 47-64; З.Томић, Осврт на настанак и развој међународног кривичног права, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1999. године, стр.337-360

4 С. Хоровић, Материјалноправне одредбе Опћег дијела Римског статута Међународног казненог суда и његова успоредба с одговарајућим одредбама Опћег дијела Казненог закона Федерације БИХ, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, број 16/2003. године, стр.119-137

5 Д.Јовашевић, Лексикон кривичног права, Београд, 2011. године, стр. 345

и држава са циљем да хуманизује ово најнехуманије средство за решавање међудржавних и међународних спорова⁶.

Са појавом међународног ратног права отпочео је процес постепеног ограничавања права зараћених страна и контролисања њихових поступака, не само према неборачком становништву, већ и у погледу започињања и вођења ратова. Право државе на апсолутну слободу у погледу започињања и вођења рата биће постепено ограничено тако што ће поједини поступци који представљају непотребна разарања, убијања и мучења бити забрањени. Кршењем ратних правила и обичаја настају ратна кривична дела⁷. Прихватајући међународне обавезе на основу потписивања и ратификовања бројних међународних конвенција, у кривичном законодавству Републике Србије је предвиђено више кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Кривична дела из ове главе, дакле, настају кршењем правила садржаних у међународним конвенцијама. Њихов је извор у постојању забрана у актима међународног права.

Објект заштите ових кривичних дела јесу човечност и друге универзалне, опћевелизацијске вредности заштићене међународним правом⁸. Заштита човечности значи заштиту основних људских добара као што су: живот, телесни интегритет, част, углед и достојанство човека, основна људска права и слободе⁹. Друге вредности физичких лица, појединих држава и целе међународне заједнице имају такође општи, универзални значај, па су заштићене и зајамчене међународним правом¹⁰.

6 В. Казазић, Имплементација споразума међународног хуманитарног права у Босни и Херцеговини, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, број 16/2003. године, стр. 163-175; М. Будимплић, Споразуми и потврдна изјашњавања о кривници у пракси пред трибуналом за бившу Југославију и националним правосуђима, Криминалистичке теме, Сарајево, број 1-2/2004. године, стр.289-293

7 З.Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359-379

8 О апартхејду у међународном праву више: А. Пелеш, Међународна конвенција о сузбијању и кажњавању злочина апартхејда, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1975. године, стр.253-269; З. Пајић, Еволуција става УН према апартхејду, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1984. године, стр. 141-156.

9 О расној дискриминацији у међународном праву више: А. Пелеш, Појам расе у међународноправној дефиницији расне дискриминације, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1972. године, стр.123-143; А. Пелеш, Расна дискриминација и међународно право, Свјетлост, Сарајево, 1977. године

10 О агресији у међународном праву више: М. Рачић, Правно политички аспекти појма агресије, Правна мисао, Сарајево, број 3-4/1984. године, стр. 15-25; Ђ. Вуковић, Рат као инструмент за рјешавање међународних спорова и његово ограничење, Годишњак Правног факултета у Бања Луци, Бања Лука, број 12/1988. године, стр.93-107; М: Рачић, Неки политичко правни аспекти генезе појма агресије, Зборник Правног факултета у Мостару, Мостар, број 9-10/1989-1990. године, стр.27-39.

Највећи број кривичних дела из ове групе може се учинити у законом одређено време: за време рата, оружаног сукоба или окупације. По правилу, ова кривична дела се чине организовано и с циљем спровођења одређене политике владајуће групе или партије. Будући да спадају у организовани, плански криминалитет, ова се дела најчешће чине по наређењу претпостављених војних или политичких руководилаца. Та чињеница захтева посебно утврђивање одговорности организатора, наредбодавца и учиниоца. Међународна кривична дела могу бити учињена само с умишљајем.

Поједина кривична дела из ове групе не застаревају у погледу кривичног гоњења или извршења изречених казни: геноцид, злочин против човечности, ратни злочини и друга кривична дела за која по ратификованим међународним уговорима застарелост не може да наступи.

2. МЕЂУНАРОДНА КРИВИЧНА ДЕЛА У УЖЕМ СМISЛУ

У теорији међународног кривичног права се разликује више врста међународних кривичних дела. Уобичајена је подела на: 1) међународна кривична дела у ужем смислу (права или чиста међународна кривична дела) и 2) међународна кривична дела у ширем смислу (неправа или мешовита међународна кривична дела)¹¹. Иначе, ова је подела први пут усвојена на 14. Конгресу Међународног удружења за кривично право који је одржан 1989. године у Бечу¹². Критеријум за ово разликовање јесте надлежност међународних кривичних судова (судова који поступају само у случају извршених међународних кривичних дела у ужем смислу), односно историја кривичног правосуђа

Међународна кривична дела у ужем смислу чине прву врсту ових кривичних дела. Ту се ради о међународним кривичним делима којима се крше ратни закони и обичаји рата¹³ (дакле, норме међународног ратног и хуманитарног права). То су дела садржана у нирнбершкој и токијској пресуди. Она се још називају међународна кривична дела према општем међународном праву (или *crimina iuris gentium*)¹⁴. Ту спадају следећа међународна кривична дела: 1) злочин против мира, 2) ратни злочин, 3) геноцид и 4) злочин против човечности¹⁵.

11 Б.Петровић, Д.Јовашевић, *Кривично (казнено) право*, Посебни дио, Сарајево, 2005. године, стр. 39-40

12 Поделу међународних кривичних дела ове врсте заступају бројни аутори: Bassiouni, Cassese, Than, Shorts и др.

13 Y. Dinstein, *M: Tabory, War Crimes in International Law*, Dordrecht, 1996. године, str. 145-167

14 F.Leon, *The Law of the War*, New York, 1972. године, str. 56-68

15 В.Василијевић, *Међународна кривична дела у националним кривичним законима и значај таквог њиховог прописивања у одсуству међународног кривичног кодекса*, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1-3/1967. године, стр. 128-138

Усвајањем Римског Статута Међународног кривичног суда и његовим ступањем на снагу 1. јула 2002. године инаугурисана су такође ова међународна кривична дела у виду: 1) злочин геноцида, 2) злочин против човечности, 3) ратни злочини¹⁶ и 4) злочина агресије¹⁷. У правној теорији има схватања да се ова кривична дела називају међународним злочинима *stricto sensu* иза којих стоје когентне норме међународног права, нпр. хашке или женевске конвенције¹⁸.

Као основне карактеристике међународних кривичних дела у ужем смислу (*core crimes* - гнусни злочини)¹⁹ у правној теорији се наводе следеће²⁰: 1) ови међународни злочини имају двоструку природу. Њихово извршење повлачи: а) кривичну одговорност појединаца као њихових извршилаца или саучесника, односно надређених лица (по основу командне одговорности), с једне стране и б) међународноправну одговорност државе, с друге стране, 2) међународним злочинима се крше основна (темељна) људска права и они су стога забрањени као репресалије у случају вршења исто таквих злочина друге супротстављене стране, 3) међународни злочини у погледу кривичног гоњења и кажњавања не застаревају и 4) опште међународно право намеће обавезу државама да не крше основне норме које забрањују њихово вршење као обавезу *erga omnes*.

У глави тридесет четвртој Кривичног законика Републике Србије који је у примени од 1. јануара 2006. године су систематизована следећа "права" међународна кривична дела. То су²¹: 1) геноцид (члан 370.), 2) злочин против човечности (члан 371.), 3) ратни злочин против цивилног становништва (члан 372.), 4) ратни злочин против рањеника и болесника (члан 373.), 5) ратни злочин против ратних заробљеника (члан 374.) и 6) организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина (члан 375.).

16 Ђ.Ивановић, Хашка правила и развој правне заштите ратних заробљеника, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2/1958. године, стр. 323-330; Б.Златарић, Хашка конвенција од 1907. године и индивидуална кривична одговорност за ратне злочине, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2/1958. године, стр.333-342; Ђ. Ивановић, Мере којима се гарантује поштовање Женевске конвенције о заштити жртава рата, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1/1958. године, стр.62-72

17 А.Јелић, Дефиниција агресије, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1/1955. године, стр. 17-20; М.Сукијасовић, Међународна кривична одговорност за агресију, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1-3/1957. године, стр. 392-397.

18 Д. Радуловић, Међународно кривично право, Подгорица, 1999. године, стр. 103; В.Ђурђић, Д.Јовашевић, Међународно кривично право, Београд, 2003. године, стр. 115; Б.Петровић, Д.Јовашевић, Међународно кривично право, Сарајево, 2010.

19 Д.Јовашевић, Систем међународних кривичних дела, Судска пракса, Београд, број 4/2003. године, стр. 72-78

20 В.Ђ.Деган Б.Павишић, Међународно казнено право, Загреб, 2005. године, стр.186-187

21 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, Сарајево, 2006. године, стр.39-71

ГЕНОЦИД

Кривично дело геноцида²² из члана 370. КЗ РС се састоји у издавању наређења да се врше или у вршењу²³: убистава, тешке повреде тела или тешког нарушавања физичког или душевног здравља чланова групе људи или у стављању чланова групе у такве животне услове који доводе до њеног потпуног или делимичног истребљења или у примени мера којима се спречава рађања између припадника групе или у принудном пресељавању деце у другу групу, а у намери да се потпуно или делимично уништи национална, етничка, расна или верска група људи²⁴. Реч "геноцид" је кованица састављена од грчке ријечи *genos* што значи род или племе и латинске речи *caedes* што значи убиство, покољ²⁵. Буквално преведена ова реч означава убијање рода, односно племена. Резолуцијом Генералне скупштине ОУН број 96/1 од 11. децембра 1946. године геноцид је проглашен за "међународно кривично дело које је су супротности са духом и циљевима ОУН и које цивилизовани свијет осуђује"²⁶.

Иако се појавио као "подврста злочина против човечности"²⁷, геноцид је убрзо добио аутономан статус и садржину као једно од најтежих кривичних дела данашњице²⁸. Он се данас назива "злочин над злочинима". Геноцид као међународно кривично дело одређују три елемента²⁹: а) објективни састојак – *actus reus*, б) субјективни састојак – *mens rea* и в) објект дела – скупина или група – жртва. Основ за ову инкриминацију се налази у Конвенцији о спречавању и кажњавању злочина геноцида³⁰ из 1948. године која у члану 2. одређује појам и елементе овог међународног кривичног дела. У законодавству, теорији и пракси овај израз има шире тумачење³¹. Наиме, под овим изразом

22 Д. Јовашевић, Злочин геноцида у међународном и кривичном праву, Избор судске праксе, Београд, број 5/1999. године, стр. 5-9.

23 Б. Лукшић, *Genocide and command responsibility*, Зборник Правног факултета у Сплиту, Сплит, број 4/2001. године, стр. 283-291.

24 Више: V. Schabas, *Genocide in International Law*, Cambridge, 2000. године

25 И. Цифрић, Рат и оикоцид, Социјална екологија, Загреб, број 2/1992. године, стр. 143-158

26 Б. Петровић, Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, Сарајево, 2010. године, стр. 156-161

27 А. Касезе, *Међународно кривично право*, Београд, 2005. године, стр. 115

28 В. Шакић, С. Седлар, А. Тојчић, Ратни злочини и злочин геноцида у агресији Србије на Републику Хрватску 1991. године, Друштвена истраживања, Загреб, број 2-3/1993. године, стр. 407-454

29 Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, Загреб, 2007. године, стр. 419

30 Службени весник Президијума Народне скупштине ФНРЈ број 2/1950 и Службени лист ФНРЈ број 56/50

31 Д. Јовашевић, Појам и карактеристике кривичног дела геноцида, Судска пракса, Београд, број 9-10/2001. године, стр. 59-65

се подразумева не само убијање, већ уништење на било који начин одређене групе која чини једну повезану целину на националној, етничкој, расној или верској основи³².

Објект заштите су човечност и међународно право. Објект напада је национална, етничка, расна или вјерска група³³. Иако се дело³⁴ чини уништавањем појединаца, његов циљ није да се ти појединци ликвидирају као одређене личности, већ као припадници групе³⁵. Циљ овог дела је, дакле, уништење групе у целости или делимично, при чему је ликвидација појединаца само начин остваривања овог циља. Величина групе је без значаја за постојање кривичног дела. Битно је да група постоји као целина са специфичним карактеристикама и да се као таква жели уништити. Циљ инкриминације је да се осигура право на живот, тј. на постојање и развој свакој групи која има посебно национално, етничко, расно или верско својство при чему се не захтева просторно заједништво припадника групе.

Радња извршења кривичног дела геноцида се састоји из низа различитих делатности које се могу сврстати у неколико група. То су следеће делатности³⁶:

32 Х.Балић, Геноцид над Бошњацима 1992-1995. с посебним освртом на опшину Фоча, докторска дисертација, необјављена, Правни факултет у Сарајеву, 1998. године; Ф. Салтага, Традиција српске државности и геноцид над Бошњацима, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 2000. године, стр. 299-316

33 Националну групу чини скупина људи која осећају да деле правну везу заједничког држављанства попраћену реципрочним правима и обавезама. Етничку групу чине чланови које веже заједнички језик и култура, расна група је пак група заснована на наследним физичким обележјима која се често идентификује са одређеном географском облашћу без обзира на језичке, културне, националне или верске факторе, док верску групу чине чланови који имају исто верско убеђење, назив вере или начин вршења верских обреда. Заправо појмови националне, етничке, расне или верске групе веома се широко изучавају и за сада не постоје опште и међународно прихваћене прецизне дефиниције. Сваки од тих појмова се зато мора процењивати у светлости конкретног политичког, социјалног и културног миљеа. (А. Cassese, Међународно кривично право, оп.цит. стр.116-117).

34 Геноцид према конкретном објекту може бити национални или етнички геноцид или етноцид ако је тај објект национална или етничка скупина. О расном геноциду ради се ако је радња усмерена на одређену расну групу или на више таквих група. Верски геноцид је усмерен на припаднике одређене верске групе или више таквих група. Скупина (група) се не одређује према објективном, статичком критеријуму, већ је за појмовно одређене групе и према схватањима *ad hoc* трибунала одлучујуће је како њене припаднике субјективно доживљава учинилац дела. (В.Ђ.Деган, Б.Павишић, Међународно казнено право, оп.цит. стр. 230). У правној теорији се истиче недостатак оваквих дефиниција геноцида по којима он не обухвата културни геноцид у смислу уништавања језика и културе одређене групе. (А. Cassese, Међународно кривично право, оп.цит. стр. 111-113).

35 Д.Јовашевић Карактеристике кривичног дела геноцида, Војно дело, Београд, број 2-3/2002. године, стр. 80-92

36 С. Хоровић, Геноцид, ратни злочини и злочин против човечности, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, 2004. године, стр.99-113

1) убијање, наношење тешких повреда тела или тешко нарушавање физичког или душевног здравља припадницима одређене националне, етничке, расне и верске групе, 2) стављање групе људи у такве животне услове који доводе до њеног потпуног или делимичног истребљења, 3) примена мера којима се спречава рађање између припадника групе људи (тзв. биолошки геноцид) и 4) принудно пресељавање деце у другу групу људи с циљем губљења идентитета своје групе. Све ове радње воде ка физичком и биолошком остваривању геноцида. За постојање овог дела довољно је да је учињена било која од законом таксативно наведених радњи у намери потпуног или делимичног истребљења (уништавања) групе као друштвене целине. Геноцид је типичан пример кривичног дела који почива на “деперсонализацији жртве”, што значи да жртва не представља циљ због њених индивидуалних квалитета или обележја, него само зато што је припадник одређене групе.

Радња извршења се може остварити на два начина³⁷: 1) издавањем наређења и 2) непосредним предузимањем делатности³⁸. Издавање наређења да се врше напред наведене делатности представља посебну и самосталну радњу извршења геноцида. Наређивање је, иначе, један облик подстрекавања, али оно овде нема карактер саучесништва, већ посебног начина извршења овог дела. Кривично дело геноцида се углавном чини организовано и по унапред утврђеном плану, где наређење претпостављеног има посебну снагу дејства, па је стога и његова одговорност самосталне природе. Наиме, наредбодавац ће бити одговоран за само издавање наређења да се изврши геноцид, чак и онда када потчињени одбије или на други начин избегне извршење таквог наређења.

Последица дела је угрожавање опстанка одређене националне, етничке, расне или верске групе³⁹. Она се остварује проузроковањем мањег или већег броја појединачних последица повреде (живота, телесног интегритета, плода) и угрожавања (стављањем у неподношљиве услове живота). Број проузроковања није одлучујући за постојање дела. То значи да ће постојати једно дело геноцида, како онда када је учињено једно, тако и онда када је остварено више проузроковања. Већи број проузроковања од разноврсних појединачних последица је од значаја код одмеравања казне⁴⁰. То указује да је суштина кривичног дела геноцида у планском и систематском уништењу људских група. Учиниолац дела може бити свако лице, а у погледу кривице потребан је директни

37 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, оп.цит. стр. 40-42

38 Н.Schonke, Н. Schroder, Strafgesetzbuch, Kommentar, Munchen, 1997. godine, str. 1597-1601

39 У правној теорији се стога истиче да се овом инкриминацијом кажњавају само различити облици извршења биолошког и физичког геноцида. (Љ.Лазаревић, Б.Вучковић, В.Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004. године, стр. 1021).

40 Ф.Бачић, Кривично право, Загреб, 1986. године, стр. 316

умишљај (*dolus coloratus*) који карактерише "геноцидна намера". За постојање намере неопходна је искуствена оцена, а не примена теорије о намери⁴¹.

За ово дело прописана је казна затвора најмање пет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година. Закоником је изричито предвиђено да за ово дело кривично гоњење и кажњавање не застаревају.

ЗЛОЧИН ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ

Злочин против човечности⁴² из члана 371. КЗ РС представља новоуведено кривично дело⁴³ чији се настанак везује за Статут Међународног војног суда⁴⁴ из 1945. године и Нирнбершку пресуду⁴⁵. Ради се о тешком међународном кривичном делу којим се нападају вредности које су карактеристичне за човечанство у целини, односно вредности које се сматрају општехуманим вредностима⁴⁶. На развој идеја и концепције о злочину против човечности пресудно су утицале идеје о потреби заштите основних људских права и слобода⁴⁷. Злочин против човечности⁴⁸ (*crimen iuris gentium*) се базира на кршењу основних закона човечности тј. права сваког лица на живот и право сваке етничке групе на њено постојање као такве⁴⁹. Дакле, ради се о актима који

41 пресуда Међународног кривичног трибунала за бившу СФР Југославију у случају Сикирица ИЦГУ- 95-8

42 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, оп.цит. стр. 42-44

43 Досадашње одсуство ове инкриминације је правдано чињеницом да је оно покривено кривичним делом геноцида, али је скорашња пракса приликом грађанског рата на тлу бивше Југославије указала да се неки злочини против цивилног становништва не могу квалификовати као геноцид јер нису усмерени на потпуно или делимично уништење националне, расне, верске или етничке групе, а због времена у коме се врше, не могу се квалификовати ни као ратни злочин против цивилног становништва. (Љ.Лазаревић, Б.Вучковић, В.Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004. године, стр. 1023-1024).

44 З. Пајић, Историјски корени инкриминације злочина против човечности, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1989. године, стр.225-245

45 Сматра се да међу прве пресуде за злочин против човечности спада и пресуда Специјалног касационог суда Холандије из 1949. године у којој стоји да злочин ове категорије карактерише њихова тежина и дивљаштво, димензије, чињеница да су део система усмереног на ширење терора или да представљају карику у смишљено спровођеној политици против неких група становништва. (А.Сассесе, Међународно кривично право, оп.цит. стр.74-75).

46 З. Пајић, Тумачење злочина против човечности у нирнбершком процесу, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1991. године, стр.123-133

47 М.Симовић, М.Благојевић, Међународно кривично право, Бања Лука, 2007. године, стр. 130-135

48 З.Пајић, Злочин против човечности – проблем међународне одговорности, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2-3/1986. године, стр. 304-316

49 Д.Матијевић, Заштита права жртава рата, Одвјетник, Загреб, број 3-4/1996. године, стр. 83-92

су уперени против услова постојања човека и његових појединих људских група или човечанства у целини⁵⁰. У правној теорији се тако истичу следећи елементи злочина против човечности⁵¹: а) то су нарочито гнусна кршења забрана која представљају тешко вређање људског достојанства и понижавање једног или више лица, б) то нису изоловани или спорадични догађаји, већ се јављају као део политике владе неке државе или широка или систематска пракса вршења злочина коју толерише, прашта или на њу пристаје нека влада или фактичка власт, в) то су дела која су забрањена и морају бити кажњена без обзира на то да ли су извршена за време рата или мира и г) жртве овог злочина могу бити цивили или ако су извршена у току оружаног сукоба, лица која не учествују (или више не учествују) у оружаним непријатељствима, као и по међународном обичајном праву непријатељски борци⁵².

Дело⁵³ чини лице које кршећи правила међународног права у оквиру ширег⁵⁴ или систематског⁵⁵ напада упереног против цивилног становништва⁵⁶ нареди вршење или непосредно изврши следеће радње: убиство, стављање становништва или једног његовог дела у такве животне услове који воде њиховом потпуном или делимичном истребљењу⁵⁷, поробљавање, принудно пресељавање становништва, мучење, силовање, принуђавање на проституцију, присиљавање на трудноћу или стерилисање ради промене етничког састава становништва,

50 Љ.Јовановић, Кривична одговорност појединца у међународном праву, Преглед, Сарајево, број 1-2/1962. године, стр.67-85

51 А.Сассесе, Међународно кривично право, оп.цит. стр.73-85

52 В.Ђурђић, Д.Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2010. године, стр.221-223

53 З.Пајић, Међународна одговорност за злочин против човјечности у свјетлу нирнбершких начела и сувремених схватања, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1986. године, стр. 109-134

54 Појам “шири напад” треба схватити тако да се оружани сукоб одвија на ширем подручју.

55 Појам “систематски напад” треба схватити тако да се ради о планираном нападу, о коме је претходно постигнут договор, дате одређене смернице. Тај план се може уклопити у шири војни или политички план, али може бити везан и за конкретне операције. (Љ.Лазаревић, Б.Вучковић, В.Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, оп.цит. стр. 1024).

56 Напад усмерен против цивилног становништва значи понашање које укључује вишеструко понављање ових радњи у закону таксативно наведених против било ког цивилног становништва на основи или у циљу државне политике или политике неке организације да се учини такав напад.

57 Истребљење укључује намерно наметање таквих животних услова, а посебно ускраћивање приступа храни и лековима који могу имати за последицу уништење дела становништва.

прогањање или протеривање⁵⁸ на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној, полној или каквој другој основи, затварање или отмицу лица без давања информација о томе како би им се ускратила правна заштита, угњетавање расне групе или успостављање доминације једне такве групе над другом или друге сличне нехумане поступке којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожава здравље људи⁵⁹.

Објект заштите код овог дела јесу: а) човечност и б) међународно право, док се као објект напада јавља цивилно становништво⁶⁰, дакле целокупно неборачко становништво без обзира на држављанство које се нађе на окупираној територији или на територији у власти противничке стране. Иако се дело чини предузимањем појединих делатности према појединцима, његов циљ није да се ти појединци ликвидирају као одређене личности, већ у функцији провођења ширег или систематског напада усмереног против цивилног становништва у целини⁶¹. Циљ је овог дела, дакле, уништење целог или највећег дела цивилног становништва при чему је ликвидација појединаца само начин остваривања овог циља⁶². Ради се, наиме, о вишеструком (вишеактном) понављању делатности према цивилним лицима на основу или у циљу реализације одређене државне политике или политике неке организације (нпр. политичке странке и сл.). Циљ ове инкриминације је да се осигура сваком лицу право на живот и поштовање основних људских права и слобода⁶³.

58 Прогон се односи на било коју групу људи или колектива на политичкој, расној, националној, етничкој, културној, вјерској, сполној или другој основи која је универзално прихваћена као недопустиво у међународном праву у вези са било којим кривичним делом. Овде се ради о намерном и тешком ускраћивању, дакле онемогућавању коришћења основних људских права и слобода због разлике у припадности одређеној групи људи или заједници, а које је супротно међународном праву.

59 М. Милојевић, Злочин против човечности у резолуцијама Генералне скупштине УН, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1978. године, стр.225-243; З. Пајић, Међународна одговорност за злочин против човечности у свјетлу нирнбершких начела и савремених схватања, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1986. године, стр. 109-134

60 С. Хоровић, Геноцид, ратни злочин и злочин против човјечности, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, 2004. године, стр.99-113

61 З.Пајић, Тумачење злочина против човјечности у нирнбершком процесу, Годишњак Правног факултета у Сарајеву. Сарајево, број 38/1990. године, стр. 123-133

62 С. Софтић, Надлежност Међународног суда правде за вођење поступка по тужби БИХ против СР Југославије (Србије и Црне Горе) због кршења Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, Криминалистичке теме, Сарајево, број1-2/2004. године, стр. 227-277

63 З.Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359-379

Радња извршења се састоји из низа различитих делатности које се могу сврстати у више група, и то: 1) лишавање живота другог лица - убиство, 2) стављање становништва или једног његовог дела у такве животне услове који воде њиховом потпуном или делимичном истребљењу, 3) поробљавање или принудно пресељавање становништва, 4) мучење, 5) силовање, принуђавање на проституцију, присиљавање на трудноћу или стерилисање ради промене етничког састава становништва, 6) прогањање или протеривање⁶⁴ на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној, полној или каквој другој основи, 7) затварање или отмицу лица без давања информација о томе како би им се ускратила правна заштита, 8) угњетавање расне групе или успостављање доминације једне такве групе над другом или 9) други слични нехумани поступци којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожава здравље људи.⁶⁵

Радња извршења се може остварити на два начина као и код осталих међународних кривичних дела⁶⁶. но што је битно за радњу извршења јесте да се једна или више делатности предузимају вишекратно: 1) кршењем правила међународног права, дакле противправно, што мора бити обухваћено свешћу учиниоца дела и 2) у оквиру ширег или систематски организованог напада усмереног према било ком делу цивилног становништва⁶⁷. Граматичким тумачењем ове законске одредбе би се могао извући закључак да се ово кривично дело може извршити само за време оружаног сукоба ("у оквиру напада") што није тачно. Правилније је узети да се злочини ове врсте могу вршити и у току оружаног сукоба, али и када је тај сукоб већ престао, али се вршење злочина реализује у контексту ширег или систематског напада који је уперен против цивилног становништва⁶⁸.

Последица дела се јавља у виду повреде и ускраћивања коришћења основних људских права и слобода цивилном становништву. Она се остварује проузроковањем мањег или већег броја појединачних последица. Број проузроковања није одлучујући за постојање дела, али је од значаја код

64 Прогон се односи на било коју групу људи или колектива на политичкој, расној, националној, етничкој, културној, вјерској, сполној или другој основи која је универзално прихваћена као недопустиво у међународном праву у вези са било којим кривичним делом. Овде се ради о намерном и тешком ускраћивању, дакле онемогућавању коришћења основних људских права и слобода због разлике у припадности одређеној групи људи или заједници, а које је супротно међународном праву.

65 М. Милојевић, Злочин против човечности у резолуцијама Генералне скупштине УН, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1978. године, стр.225-243.

66 Б.Петровић, Д.Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, оп.цит. стр. 40-42

67 В.Ђурђић, Д.Јовашевић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр. 324-325

68 Љ.Лазаревић, Б.Вучковић, В.Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, оп.цит. стр. 1024

одмеравања казне⁶⁹. Учинилац дела може бити свако лице, а у погледу кривице потребан је директни умишљај.

За ово дело прописана је казна затвора најмање пет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година. Законом је изричито предвиђено да за ово дело кривично гоњење и кажњавање не застарјевају.

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ ЦИВИЛНОГ СТАНОВНИШТВА

Кривично дело ратног злочина против цивилног становништва из члана 372. КЗ РС⁷⁰ чини лице које кршењем правила међународног права⁷¹ за време рата, оружаног сукоба или окупације нареди да се врши, прети вршењем или непосредно врши⁷²: напад на цивилно становништво, насеље, поједине цивилна лица или лица онеспособљена за борбу или на припаднике или објекте хуманитарних организација или мировних мисија; напад без избора циља којим се погађа цивилно становништво или цивилни објекти који су под посебном заштитом међународног права; напад на војне циљеве за које се знало да ће проузроковати страдање цивилног становништва или наношење штете цивилним објектима које је у очигледној несразмери са очекиваним војним учинком; да се према цивилном становништву врше такви акти као што су: убиства, телесне повреде, мучења, нечовечна поступања, биолошке, медицинске или друге научне експерименте, присилна стерилизација, узимање ткива или органа ради трансплантације, друге радње којима се нарушава здравље или наносе велике патње; расељавање или пресељавање или присилно однародњавање или превођење на другу веру; присиљавање на трудноћу, проституцију или силовања; примењивање мера застрашивања и терора, узимање талаца, колективно кажњавање, противправно лишавање слободe и затварања; лишавање права на правилно и непристрасно суђење; проглашење права и радњи држављана непријатељске стране забрањеним, суспендованим и недопуштеним у судском поступку; присиљавање на службу у оружаним снагама непријатељске силе или у њеној обавештајној служби или у администрацији; присиљавање на службу у оружаним снагама лица које је млађе од осамнаест година; присиљавање на принудни рад; изгладњавање становништва, противправно одузимање, присвајање или уништавање у великим размјерама имовине које није оправдано војним потребама; узимање противправне и несразмерно велике контрибуције

69 Б.Павишић, В.Грозданић, П.Веић, Коментар Казненог закона, оп.цит. стр. 428-431

70 З.Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359-379

71 А.Игњатовић, Кривичноправна заштита цивилног становништва у рату, Правни живот, Београд, број 9/1997. године, стр. 191-208

72 А.Игњатовић, Кривичноправна заштита живота, здравља и телесног интегритета цивилног становништва у рату, Војно дело, Београд, број 1/1998. године, стр. 92-106; Н.Јованчевић, Право на живот и његова заштита у међународном кривичном праву, Правни живот, Београд, број 9/2002. године, стр. 3-20

и реквизиције; смањење вредности домаћег новца или противправно издавање новца; као и наређивање или вршење: напада на објекте посебно заштићене међународним правом и објекте и постројења са опасном снагом као што су: бране, насипи и нуклеарне електране; да се гађају цивилни објекти који су под посебном заштитом међународног права, небрањена места и демилитаризоване зоне; дуготрајно и у великим размерама оштећење животне средине које може да штети здрављу или опстанку становништва, или пресељавање делова свог цивилног становништва на окупирану територију.⁷³

Објект заштите је код овог кривичног дела, као што и сам назив дела каже, цивилно становништво, насеље, поједина цивилна лица или лица онеспособљена за борбу⁷⁴. Под овим се подразумева целокупно неборачко становништво, које се затекне на окупираној територији без обзира да ли су грађани те државе или не⁷⁵, али и становништво које се нађе у зони ратних операција, као и становништво које је одведено са територије државе (на принудни рад у државу окупатора, у концентрациоен логоре и сл). Овом инкриминацијом се пружа заштита становништву од нечовечних поступака и непотребних наноса патњи које рат носи са собом, тј. да се убијања, разарања и уништавања ограниче на ратујуће оружане снаге⁷⁶. При томе место где се налазе ова лица или објекти у време напада не представља обележје овог кривичног дела, па то значи да напад може бити извршен на било ком месту⁷⁷.

Основ за ову инкриминацију се налази у Женевској конвенцији о заштити грађанских лица за време рата из 1949. године са допунским протоколима из 1977. године.⁷⁸ У правној теорији се под овим кривичним делом сматрају различити облици нечовечног поступања са одређеним "заштићеним" категоријама лица за време рата или оружаног сукоба чиме се крше правила међународног права.

73 Ђ. Садиковић, Глобални значај масивних кршења људских права током рата против Босне и Херцеговине (1992-1995), Зборник радова, Држава Босна и Херцеговина и људска права, Сарајево, 1999. године, стр. 9-22; Љ. Мијовић, Педесет година од усвајања женевских конвенција о заштити жртава рата, Годишњак Правног факултета у Бања Луци, Бања Лука, број 23/1999. године, стр. 247-255

74 Д. Матијевић, Ратни злочин против цивилног пучанства на хрватски начин, Одвјетник, Загреб, број 11-12/2008. године, стр. 31-37

75 Д. Атанацковић, Кривична одговорност за геноцид и ратне злочине, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 3/1992. године, стр. 69-87; Н. Вучковић Шаховић, Заштита детета у оружаном сукобу – међународно право и пракса, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 3/1994. године, стр. 469-488.

76 З. Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Зборник Правног факултета у Загребу, Загреб, 2007. године, стр. 77-98

77 Б. Јаковљевић, Заштита жртава рата, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2/1958. године, стр. 312-319; М. Деспот, Међународно хуманитарно право и деца у рату, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1-2/1987. године, стр. 103-114

78 Службени лист ФНРЈ број 24/1950 и Службени лист СФРЈ – Међународни уговори број 16/1978

Стога се истиче да ово међународно кривично дело одликују три елемента⁷⁹: 1) нечовечно понашање према људима које се изражава у различитим актима насиља, 2) такво понашање представља кршење правила међународног права о поступању са одређеним категоријама лица и 3) понашање се предузима за време рата, оружаног сукоба или за време окупације.

Радња извршења је веома сложено, алтернативно, вишеструко одређена⁸⁰. Дело се састоји из читавог низа радњи које су алтернативно постављене тако да се оно може учинити на два начина⁸¹: 1) наређивањем њиховог вршења или 2) непосредним вршењем било које законом предвиђене делатности⁸². И наредбодавац и непосредни извршилац наведених аката су учиниоци овог дела⁸³. За наредбодавца дело је учињено самим моментом издавања наређења да се врши неки од облика ратног злочина, а за непосредног учиниоца, дело је свршено са предузимањем неке од законом предвиђене делатности. За постојање овог дела неопходно је да се радња извршења предузима⁸⁴: а) на одређени начин - кршењем правила међународног права⁸⁵ (при чему се у делу правне теорије сматра да је кршење правила међународног права заправо објективни услов кажњивости⁸⁶ за ово дело, а не начин његовог вршења) и б) у одређено вријеме - за вријеме рата, оружаног сукоба или окупације⁸⁷. Учиниоца дела може бити свако лице⁸⁸, а у погледу кривице потребан је умишљај.

79 Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, оп.цит. стр. 1026-1027

80 Д. Матијевић, Ратни злочини – шта је то, Одвјетник, Загреб, број 11-12/1995. године, стр. 5-14

81 Д. Радуловић, Међународно кривично право, оп.цит. стр. 107-117

82 Н. Борић, Законитост употребе силе у међународном праву, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 2003. године, стр. 69-86; С. Хоровић, Геноцид, ратни злочин и злочин против човечности, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, 2004. године, стр. 99-113; Е. Бећиревић, Погодба Хашког тужилаштва са оптуженим ратним злочинцима – ресторативна правда или само трговина, Криминалистичке теме, Сарајево, број 1-2/2004. године, стр. 23-27

83 Д. Грегорић, Ратни злочини – једно правно размишљање, Одвјетник, Загреб, број 9-12/1991. године, стр. 26-30

84 И. Јосиповић, Ратни злочини – приручник за праћење суђења, Осијек, 2007. године, стр. 34-59; В. Шакић, С. Седлар, А. Тојчић, Ратни злочини и злочин геноцида у агресији Србије на Републику Хрватску 1991. године, Друштвена истраживања, Загреб, број 2-3/1993. године, стр. 407-454

85 К. Крухоња, В. Кастратовић, Ј. Ницић, Суђење за ратне злочине и правда након рата, Правник, Загреб, број 2/2005. године, стр. 163-168

86 В. Ђ. Деган, Б. Павишић, Међународно казнено право, оп.цит. стр. 239

87 Б. Златарић, Хашка конвенција из 1907. године и индивидуална кривична одговорност за ратне злочине, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2/1958. године, стр. 296

88 Као извршилац овог кривичног дела се најчешће јавља припадник непријатељске војске или окупационе силе или снага које служе окупатору. Стога се као извршилац овог

За ово дело је прописана различит распон казни зависно од облика испољавања и то: 1) за вршење убистава заштићених лица прописана је казна затвора најмање десет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година и 2) за тежак напад или претњу таквим паадом на телесни интегритет, слободу и права заштићених лица, односно њихове објекте и имовину прописана је казна затвора најмање пет година. По изричитој законској одредби кривично гоњење и кажњавање⁸⁹ за ово дело не застаревају.

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ РАЊЕНИКА И БОЛЕСНИКА

Следеће међународно кривично дело које спада у област ратних злочина је предвиђено у одредби члана 373. КЗ РС. То дело носи назив: "Ратни злочин против рањеника и болесника"⁹⁰. Дело⁹¹ чини лице које кршењем правила међународног права за време рата или оружаног сукоба нареди да се врше или непосредно врши према рањеницима, болесницима, бродоломницима, санитетском или верском особљу такве активности⁹² као што су: убиства, телесне повреде, мучења, нечовечна поступања, биолошке, медицинске или друге научне експерименте, узимање ткива или органа ради трансплантације или друге радње којима се нарушава здравље или наносе велике патње или противзаконито уништавање или присвајање у великим размерама материјала и средстава санитетског транспорта и залиха санитетских установа или јединица које није оправдано војним потребама⁹³. Основ за ову инкриминацију се налази у одредбама Женевске конвенције за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату и Женевској конвенцији за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломника оружаних снага на мору из 1949. године⁹⁴ са допунским протоколима из 1977. године.

дела може јавити управо и лице које је припадник оног народа над чијим становништвом се и врши ратни злочин. Овакво схватање је изражено у пресуди Врховног суда Босне и Херцеговине Кж. 663/53.

89 Ф.Новалић, Предрасуде и ратни злочини – владавина духовног царства зла, Социјална екологија, Загреб, број 1/2004. године, стр. 59-83

90 Д.Укропина, Обавеза страна у сукобу у погледу заштите рањених и болесних, Гласник АК Војводине, Нови Сад, број 6/1995. године, стр. 231-238; З.Марић, Кривичноправна заштита живота рањеника и болесника у рату, Правни живот, Београд, број 9/1998. године, стр.123-136

91 Д.Матијевић, Ратни злочини – шта је то, Одвјетник, Загреб, број 11-12/1995. године, стр. 5-14

92 Ж.Хорватић, Заштита права жртава рата, Одвјетник, Загреб, број 3-4/1996. године, стр.93-108

93 З.Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359-379

94 Службени лист ФНРЈ број 24/1950

Објект заштите су код овог облика ратних злочина: рањеници, болесници, бродоломници и санитетско или верско особље⁹⁵. Као таква лица се могу појавити не само војна, већ и цивилна лица. Према одредбама женевских конвенција, са лицима која су избачена из борбе услед рањавања или болести мора се поступати човечно и мора им се пружити потребна лекарска нега. Забрањено је угрожавање њихових живота и здравља, као и живота и здравља санитетског особља чија је дужност лечење тих истих лица⁹⁶.

Ово кривично дело има три облика испољавања. То су: 1) вршење тешког напада на живот чиме се изврши убиство другог лица, 2) вршење тешког напада на тело, телесни интегритет или личност рањеника, болесника, бродоломника, санитетског или вјерског особља и 3) уништавање или присвајање санитетског материјала и средстава санитетског транспорта и залиха санитетских установа или јединица⁹⁷. Први облик овог дела се врши лишавањем живота законом тачно назначених лица – рањеника, болесника, бродоломника, санитетског или верског особља. Други облик овог дела се остварује радњама напада или угрожавања телесног интегритета или здравља, односно достојанства личности и људских права и слобода рањеника, болесника, бродоломника, санитетског и верског особља. Трећи облик⁹⁸ се састоји у уништавању или присвајању санитетског материјала у великим размерама, а које није оправдано војним потребама. Уништавањем или присвајањем овог материјала посредно се напада на живот и здравље заштићених особа⁹⁹.

Радња извршења је, дакле, сложено одређена. Дело се састоји из читавог низа радњи које су алтернативно постављене тако да се оно може учинити на два начина¹⁰⁰: 1) наређивањем њиховог вршења или 2) непосредним вршењем било које законом предвиђене делатности. И наредбодавац и непосредни извршилац наведених аката су учиниоци овог дела. За наредбодавца дело је учињено самим моментом издавања наређења, а за извршиоца са предузимањем неке од законом предвиђених делатности. За постојање овог дела неопходно је да се радња извршења предузима: а) на одређени начин - кршењем правила међународног права (при чему се у делу правне теорије сматра да је кршење

95 З.Петровић, Правна заштита санитетског и верског особља у оружаном сукобу, Правни живот, Београд, број 8/1998. године, стр. 115-122

96 Ф.Новалић, Предрасуде и ратни злочини – владавина духовног царства зла, Социјална екологија, Загреб, број 1/2004. године, стр. 59-83

97 Д. Грегорић, Ратни злочини – једно правно размишљање, Одвјетник, Загреб, број 9-12/1991. године, стр. 26-30

98 К.Крухоња, В.Кастратовић, Ј.Ницић, Суђење за ратне злочине и правда након рата, Правник, Загреб, број 2/2005. године, стр.163-168

99 О.Triffeter, Деликти насиља и међународно казнено право, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 883-889

100 Д.Радуловић, Међународно кривично право, оп.цит.стр.107-117

правила међународног права заправо објективни услов кажњивости¹⁰¹ за ово дело) и б) у одређено време - за време рата или оружаног сукоба¹⁰². Учиница дела може бити свако лице (па се и овде ради о *delicta communia*), а у погледу кривице потребан је умишљај.

За први облик овог дела је прописана казна затвора најмање десет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година, а за друга два облика – казна затвора најмање пет година. По изричитој законској одредби кривично гоњење и кажњавање за ово дело не застаревају.

РАТНИ ЗЛОЧИН ПРОТИВ РАТНИХ ЗАРОБЉЕНИКА

Последњи облик ратних злочина у кривичном законодавству Републике Србије носи назив: "Ратни злочин против ратних заробљеника"¹⁰³. Ово дело је предвиђено у одредби члана 374. КЗ РС. Дело¹⁰⁴ чини лице које кршењем правила међународног права нареди да се врше или непосредно врши према ратним заробљеницима такве активности као што су: убиства, телесне повреде, мучења, нечовечна поступања, биолошке, медицинске или друге научне експерименте, узимање ткива или органа за трансплантацију, друге радње којима се нарушава здравље или наносе велике патње, присиљавање на вршење службе у оружаним снагама непријатеља или лишавање права на правилно и непристрасно суђење¹⁰⁵. Основ за ову инкриминацију се налази у Женевској конвенцији о поступању са ратним заробљеницима из 1949. године¹⁰⁶.

Објект заштите су ратни заробљеници¹⁰⁷. Према Женевској конвенцији о поступању са ратним заробљеницима, као ратни заробљеници сматрају се следећа лица¹⁰⁸: 1) припадници оружаних снага страна у сукобу, као и припадници полиције и добровољачких јединица које улазе у састав тих оружаних снага,

101 В.Ђ.Деган, Б.Павишић, Међународно казнено право, оп.цит. стр.239

102 Б.Златарић, Хашка конвенција из 1907. године и индивидуална кривична одговорност за ратне злочине, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2/1958. године, стр. 296

103 Б.Чејовић, Ратни злочин против ратних заробљеника, Југословенска ревија за криминологију и кривично право, Београд, број 1/1992. године, стр. 59-68; З.Петровић, Правна заштита ратних заробљеника, Правни живот, Београд, број 9/1997. године, стр. 209-218;

104 Д.Матијевић, Ратни злочини – шта је то, Одвјетник, Загреб, број 11-12/1995. године, стр. 5-14; З.Петровић, Н.Мрвић Петровић, Заштита права ратних заробљеника, Војно дело, ратни број 1999. године, стр. 80-88

105 З.Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359-379

106 Службени лист ФНРЈ број 24/1950

107 Д. Грегорић, Ратни злочини – једно правно размишљање, Одвјетник, Загреб, број 9-12/1991. године, стр. 26-30

108 Д.Радуловић, Међународно кривично право, оп.цит.стр.107-117

2) припадници осталих полиција и добровољачких одреда, подразумевајући ту и припаднике организованих покрета отпора који припадају једној страни у сукобу и који дејствују изван или у оквиру своје сопствене територије, чак и када је та територија окупирана од непријатеља, и то под следећим условима: а) да на челу имају лице које је одговорно за своје потчињене, б) да имају одређени знак за распознавање који се може уочити на одстојању, в) да отворено носе оружје и г) да се при својим операцијама придржавају ратних закона и обичаја, 3) припадници редовних оружаних снага који изјављују да припадају једној влади или власти коју није признала сила у чијим се рукама налазе, 4) лица која прате оружане снаге, иако непосредно не улазе у њихов састав, као што су цивилни чланови посада војних ваздухоплова, ратни дописници, снабдевачи и чланови ратних јединица или служби чија је дужност да се старају о удобности оружаних снага под условом да имају дозволу и личну карту о припадности таквој категорији, 5) чланови посаде трговачке морнарице и цивилног ваздухопловства, 6) становништво неокупиране територије¹⁰⁹ које се услед приближавања непријатеља добровољно дигне на оружје да би пружило отпор непријатељској најезди, а није имало времена да се организује као редовна оружана сила, под условима да отворено носи оружје и да се придржава ратних закона и обичаја и 7) лица која су пуштена или су успешно побегла из заробљеништва, па опет интернирана, односно ухваћена¹¹⁰.

Ово дело има четири облика испољавања. То су¹¹¹: 1) тежак напад на живот у виду вршења убистава, 2) тежак напад на телесни интегритет или личност ратних заробљеника, 3) присиљавање на вршење службе у оружаним снагама непријатеља и 4) лишавање права на правилно и непристрасно суђење¹¹². Радња извршења је веома сложена¹¹³. Дело се састоји из читавог низа делатности које су алтернативно постављене тако да се оно може учинити на два начина¹¹⁴: 1) наређивањем њиховог вршења или 2) непосредним вршењем било које законом предвиђене делатности¹¹⁵. И наредбодавац и непосредни извршилац наведених аката су учиниоци овог дела. За наредбодавца дело је учињено са издавањем

109 З.Петровић, Н. Мрвић Петровић, Ратни заробљеници у међународном праву, Избор судске праксе, Београд, ванредан број 1999. године, стр. 16-18

110 В.Ђ.Деган, Б.Павишић, Међународно казнено право, оп.цит. стр. 242-244

111 О.Трифтерер, Деликти насиља и међународно казнено право, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 883-889

112 Ј. Лопичић Јанчић, Кривичноправна заштита ратних заробљеника у југословенском кривичном праву, Београд, 2005. године, стр.213-269

113 К.Крухоња, В.Кастратовић, Ј.Ницић, Суђење за ратне злочине и правда након рата, Правник, Загреб, број 2/2005. године, стр.163-168

114 Д.Радуловић, Међународно кривично право, оп.цит.стр.107-117

115 И.Јосиповић, Ратни злочини – приручник за праћење суђења, Осигек, 2007. године, стр.34-59; В.Шакић, С.Седлар, А.Тојчић, Ратни злочини и злочин геноцида у агресији Србије

наређења, а за извршиоца са предузимањем неке од законом предвиђених делатности¹¹⁶. За постојање овог дела неопходно је да се радња извршења предузима на одређени начин - кршењем правила међународног права (при чему се у делу правне теорије сматра да је кршење правила међународног права заправо објективни услов кажњивости¹¹⁷ за ово дело)¹¹⁸. Учинилац дела може бити свако лице (па се и овде ради о *delicta communia*), а у погледу кривице потребан је умишљај.

За први облик овог дела је прописана казна затвора најмање десет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година, а за остале облике дела – казна затвора најмање пет година. По изричитој законској одредби кривично гоњење и кажњавање за ово дело не застаревају.

ОРГАНИЗОВАЊЕ И ПОДСТИЦАЊЕ НА ИЗВРШЕЊЕ ГЕНОЦИДА И РАТНИХ ЗЛОЧИНА

У члану 375. КЗ РС је предвиђено специфично кривично дело код кога су заправо инкриминисане припремне радње, односно саучесништво као самостално кривично дело. Овакво решење се заснива на одредбама Статута Међународног војног суда из 1945. године које предвиђају кривичну одговорност за међународна кривична дела и за вође, подстрекаче, организаторе и друге саучеснике који су планирали таква дела без обзира ко их је непосредно извршавао. То значи¹¹⁹: а) да самим започињањем или договарањем предузимања оваквих радњи које су управљене на остварење међународних кривичних дела: геноцида, злочина против човечности, односно ратних злочина, б) да самим стварањем групе, односно постајањем њеним припадником и ц) да самим позивањем и подстицањем других лица да се изврши неко од наведених међународних кривичних дела, без обзира да ли је неко од њих заиста и покушано, односно извршено постоји основ за кривично гоњење и кажњавање управо посредством овог самосталног кривичног дела.

Само кривично дело из члана 375. КЗ РС се састоји у договарању са другима, организовању групе људи или организоване криминалне групе за вршење геноцида, злочина против човечности и ратних злочина, у постајању припадником такве групе или у позивању или подстицању на вршење геноцида,

на Републику Хрватску 1991. године, Друштвена истраживања, Загреб, број 2-3/1993. године, стр. 407-454

116 V.Mangham, UN and war crimes, London, 1951. године, стр. 78-91

117 В.Ђ.Деган, Б.Павишић, Међународно казнино право, оп.цит. стр.239

118 Б.Златарић, Хашка конвенција из 1907. године и индивидуална кривична одговорност за ратне злочине, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2/1958. године, стр. 296

119 В.Ђурђић, Д.Јовашевић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр. 331-332

злочина против човечности и ратних злочина¹²⁰. Објект заштите су и код овог кривичног дела човечност и међународно право.

Ово кривично дело има, зависно од предузете радње извршења, шест облика испољавања. То су следећи облици¹²¹: 1) договарање са другим лицима вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина, 2) организовање групе људи ради вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина, 3) организовање организоване криминалне групе ради вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина, 4) постајање припадником групе људи ради вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина, 5) постајање припадником организоване криминалне групе ради вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина и 6) позивање или подстицање на вршење геноцида, злочина против човечности и ратних злочина¹²².

1. Договарање са другим (једним или више) лицем извршења кривичних дела геноцида, злочина против човечности или ратних злочина: против цивилног становништва, против рањеника и болесника, односно против ратних заробљеника представља припремну радњу. То је постизање сагласности воља између два или више лица о томе да ће извршити неко од наведених међународних кривичних дела. Та сагласност воља подразумева и поделу улога у заједнички планираном извршењу дела. Она може бити постигнута непосредно или посредно, изричито или прећутно, усмено или писмено, али на такав начин да се може сазнати њена садржина. У сваком случају дело у овом облику је свршено моментом постизања такве сагласности, договора, без обзира да ли су учесници договора предузели било коју радњу у циљу његове реализације.

2. Организовање групе¹²³ људи ради вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина значи стварање злочиначког удружења (стварање нове или искоришћавање постојеће организације у било ком облику). Овај облик дела има карактер припремних радњи за вршење кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом које су због изузетне опасности подигнуте на ранг самосталног кривичног дела. Кривично дело је свршено самим стварањем групе, дакле проналажењем, анимирањем, придобијањем, повезивањем више лица са циљем вршења ових међународних кривичних дела. Ако чланови групе учине нека од кривичних дела ради чијег

120 З.Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359-379

121 Д.Радуловић, Међународно кривично право, оп.цит.стр.107-117

122 О.Трифтергер, Деликти насиља и међународно казнено право, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 883-889

123 Ово је нови облик кривичног дела из члана 375. КЗ РС уведен Законом о изменама и допунама Кривичног законика Републике Србије септембра 2009. године. Законски текст је објављен у Службеном гласнику Републике Србије број 72/2009.

вршења је група створена, организатор ће тада одговорати за сва та дела као да их је сам учинио – дакле као непосредни извршилац.

3. Организовање организоване криминалне групе ради вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина значи стварање злочиначког удружења (стварање нове или искоришћавање постојеће организације у било ком облику). Организована криминална група у смислу члана 112. став 35. Кривичног законика Републике Србије представља групу од најмање три или више лица која постоји одређено време и која делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи или ради остваривања и задржавања утицаја на привредне или друге важне државне структуре. И овај новоуведени облик кривичног дела из члана 375. КЗ РС има карактер припремних радњи за вршење кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом које су због изузетне опасности подигнуте на ранг самосталног кривичног дела¹²⁴.

4. Постајање припадником групе значи прихватање (изричито или прећутно давање сагласности) да се у њеном саставу и за њу учествује у вршењу кривичног дела геноцида, злочина против човечности и ратних злочина. Приступање групи у својству њеног члана може бити формално путем давања усмене или писмене изјаве или сагласности или фактички прихватањем и вршењем појединих делатности ради којих је група створена. Кривично дело је у овом облику свршено моментом приступања групи за вршење ових кривичних дела, без обзира да ли је у њеном саставу учињено или започето било које кривично дело.

5. Постајање припадником организоване криминалне групе значи прихватање (изричито или прећутно давање сагласности) да се у саставу посебно “организоване криминалне групе” и за њу учествује у вршењу кривичног дела геноцида, злочина против човечности и ратних злочина. Приступање групи у својству њеног члана може бити формално путем давања усмене или писмене изјаве или сагласности или фактички прихватањем и вршењем појединих делатности ради којих је група створена. Кривично дело је у овом облику свршено моментом приступања групи за вршење ових кривичних дела, без обзира да ли је у њеном саставу учињено или започето било које кривично дело.

6. Позивање или подстицање на вршење геноцида, злочина против човечности и ратних злочина¹²⁵ значи пропaгирање идеје о потреби вршења ових међународних кривичних дела. Позивање или подстицање се упућује неодређеном броју лица са циљем да се код њих изазове нова или учврсти (постојећа колебљива, недовољно чврста) одлука да приступе вршењу неког од

¹²⁴ Д.Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кањњивост, Ниш, 2010. године, стр.187-188.

¹²⁵ В.Ђурђић, Д.Јовашевић, Кривично право, Посебни део, оп.цит. стр. 217-221.

кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Овде је, дакле, подстрекавање као облик саучесништва због високо испољеног степена друштвене опасности добило карактер самосталног кривичног дела. Кривично дело у овом облику је свршено самим моментом предузимања ових психичких дјелатности према другим лицима без обзира да ли је неко од њих заиста и донело одлуку да приступи вршењу пропагираних кривичних дела или не. Позивање или подстицање одређеног лица или одређеног броја лица не чини ово кривично дело, већ саучесништво у виду подстрекавања.

Учинилац дела у било ком облику може бити свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај.

Зависно од облика испољавања овог кривичног дела, прописано је и различито кажњавање његовог учиниоца. Тако је: 1) за договарање вршења међународних кривичних дела прописана казна затвора од три месеца до три године, 2) за организовање групе људи ради вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина прописана казна затвора од пет до петнаест година, 3) за организовање организоване криминалне групе ради вршења геноцида, злочина против човечности и ратних злочина прописана казна затвора најмање пет година, 4) за приступање групи за вршење ових међународних кривичних дела прописана казна затвора од једне до осам година, 5) за постајање припадником организоване криминалне групе за вршење наведених међународних кривичних дела прописана казна затвора од две до десет година и 6) за позивање или подстицање на вршење геноцида, злочина против човечности и ратних злочина предвиђена казна затвора од једне до десет година.

Но, закон је из криминално политичких разлога предвидео и један привилеговани облик овог кривичног дела. Овај облик дела (члан 375. став 6. КЗ РС) постоји ако учинилац договора или припадник групе људи, односно припадник организоване криминалне групе открије договор или групу (дакле учини доступним податак о њеном оснивању, деловању, чланству, плановима, седишту и сл. надлежним државним органима) пре него што је у њеном саставу или за њу учинио кривично дело, односно ако организатор групе људи или организатор организоване криминалне групе спречи извршење намераваног кривичног дела. У том случају се учиниоцу кривичног дела у било ком облику може ублажити у закону прописана казна. За ово дело законом је изричито прописано да кривично гоњење и кажњавање не застаревају. Између овог дела и кривичних дела геноцида, злочина против човечности, ратног злочина против цивилног становништва, ратног злочина против рањеника и болесника и ратног злочина против ратних заробљеника не може доћи до стицаја (тада наиме постоји привидни стицај по основу конзумпције).

ЗАКЉУЧАК

Настало у оквиру и под окриљем међународног ратног (и хуманитарног) права, међународно кривично право је почетком трећег миленијума стекло "право грађанства" као најмлађа кривичноправна дисциплина. Ступањем на снагу Римског статута Међународног кривичног суда, коначно је инаугурисана ова грана права у материјалном, процесном и извршном смислу. Но, и пре тога, кроз низ парцијалних међународних правних аката (универалног или регионалног карактера) или уговора међу појединим државама као и кроз судску праксу (у првом реду нирнбершког и токијског суда) стасавала је ова грана права кроз изградњу основних кривичноправних појмова и института. То су: 1) међународно кривично дело (које се разликује од кривичног дела са елементом иностраности), а које може да се јави у два вида: као дело у ужем смислу (право) и дело у ширем смислу (неправо или мештовито), 2) кривична одговорност (чија је претпоставка навршених 18 година живота учиниоца дела при чему се на страни учиниоца може јавити једно (и чести више лица, а понекад и правно лице – организација па чак и читава држава) и 3) систем кривичних санкција – казни које изричу наднационални судски органи.

Међународна кривична дела су у правном систему Републике Србије предвиђена у Кривичном законнику, у глави тридесет четвртој, под називом: "Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом". Ова кривична дела, заправо, представљају делатности којим се крше међународни уговори, споразуми и конвенције и нарушава или угрожава мир међу народима, безбедност човечанства, односно друге међународним правом заштићене вредности, или којим се крше ратна правила о понашању зараћених страна према ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и цивилном становништву. Настанак ових кривичних дела везан је за постојање међународних правила којима се регулишу односи између држава у доба рата, тј. односи између зараћених страна у погледу започињања и вођења рата. Међународно ратно право настало је као последица суровог и нечовечног поступања у току дуге историје ратова и оружаних сукоба између народа и држава са циљем да хуманизује ово најнехуманије средство за решавање међудржавних и међународних спорова.

Са појавом међународног ратног права отпочео је процес постепеног ограничавања права зараћених страна и контролисања њихових поступака, не само према неборачком становништву, већ и у погледу започињања и вођења ратова. Право државе на апсолутну слободу у погледу започињања и вођења рата биће постепено ограничено тако што ће поједини поступци који представљају непотребна разарања, убијања и мучења бити забрањени. Кршењем ратних правила и обичаја настају ратна кривична дела¹²⁶. Прихватајући међународне

126 З. Шепаровић, Заштита жртва рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски летопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359-379

обавезе на основу потписивања и ратификовања бројних међународних конвенција, у кривичном законодавству Републике Србије је предвиђено више кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Кривична дела из ове главе, дакле, настају кршењем правила садржаних у међународним конвенцијама. Њихов је извор у постојању забрана у актима међународног права. Међу овим делима за која иначе не може да наступи застарелост кажњавања истичу се: геноцид, злочин против човечности и ратни злочини.

Prof. Dragan Jovašević, LL.D.

Full Professor,

Faculty of Law, University of Niš

INTERNATIONAL CRIMES IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

After a long historical development, the second half of the 20th century finally inaugurated a new branch of penal law – International Criminal Law. Considering its legal nature and characteristics, it may be located somewhere between the national criminal law and international public law but it still preserves its specific features and independence. The basic and most important notion and institute in this branch of law is certainly the international criminal act. In the theory of law, there are several theoretical standpoints on the notion and contents of international crime. Yet, generally speaking, an international criminal act implies a socially dangerous, illegal act committed by a criminal offender and defined as a criminal act whose perpetrator is to be punished in compliance with the prescribed criminal law. Accordingly, this notion includes the following basic elements which distinguish an international criminal act 1) an act of man (an act of an adult person resulting from a commission of an act, an omission to act, and a failure to provide proper supervision), the consequence and causation; 2) the social danger; 3) the unlawful or illegal nature of this act; 4) the definition of this act in legal provisions; and 5) the perpetrator's culpability.

There are two kinds of international criminal acts: international criminal acts in a narrow sense and international criminal acts in a broad sense. The most significant are certainly the international criminal acts in a narrow sense which are aimed at violating or endangering the universal, general civilisation values – international law and humanity, which are the subject of protection in these criminal acts. Apart from the international criminal act, the theory of law also includes a foreign crimi-

nal act (any criminal act with a foreign element). Although these two notions largely coincide, they are also considerably different.

Apart from the general notion of the international criminal act, the theory of law also recognizes a special notion of the international criminal act, whose characteristics and specific forms make a clear distinction between some international criminal acts and criminal liability of their perpetrators. In fact, all international legal documents in this field (as well as the national criminal legislation) recognize an entire system of various incriminations which are punishable by various kinds of punishment (as the basic kinds of criminal sanctions). In this paper, the author has analysed the notion and the basic elements of international crimes in the criminal legislation of the Republic of Serbia.

Key words: *international legal documents, code, criminal act, liability, court, sanction.*